

дбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою використання чи збуту, –

2. Ті самі дії, вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб або працівником фінансової установи, а також використання або збут підроблених документів на переказ, платіжних карток та інших засобів доступу до банківських рахунків, –»

Список літератури: 1. Чеки проти платіжних карток. / Коментарі. Суспільно-політичний та діловий тижневик. № 25 (83) від 29 червня 2007 року. 2. З пластиком ідуть до магазину, ідуть за кордон / Високий замок. Щоденна газета. № 135 (3542) від 31 липня 2007 року. 3. Ці модні пластикові «гаманці» / Високий замок. Щоденна газета. № 127 (3290) від 18 липня 2006 року. 4. Див., напр.: М.М. Панов. Предмет незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення // Юрид. Україна. К., № 1 (37)/2006. 5. Див. напр.: Енциклопедія банківської справи України. Енциклопедія банківської справи України / За ред. Стельмаха В.С. та ін. К., 2001. 6. Див., напр.: Науково-практичний коментар кримінального кодексу. 3-є вид. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К., 2003. 7. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. К., 2003. 8. Див., напр.: Панов Н. И. Квалификация преступлений, совершаемых путем обмана: Учеб. пособ. Х., 1980. 9. Див., напр.: Урядовий кур'єр. 2004. № 66. 10. Сергеева Т. Л. Борьба с подлогами по советскому уголовному праву. М.–Л., 1949. 11. Див., напр. Кузнецов А.В. Ответственность за подлог документов. М., 1959. 12. Див., напр.: Сташис В.В., Бажанов М.И. Преступления против порядка управления. Х., 1971. 13. Пинхасов Б.И. Защита документов по советскому праву. Ташкент, 1977. 14. Див., напр.: Тучков С.С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 15. Див., напр.: архів Жовтневого районного суду м. Полтави за 2004 р. 16. Енциклопедія банківської справи України / За ред. Стельмаха В.С. та ін. К., 2001. 17. А у вас уже есть пластиковая карточка? / Время. Ежедневная газета. . № 146 (15855) от 18 августа 2007 года. 18. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності. Кримінально-правова характеристика. К., 2003. 19. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / За ред. В. В. Сташиса, В.Я. Тацій. 3-тє видання. Х., 2006. 20. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К., 2007. 21. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Особл. ч. / За ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. К., 2001. 22. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С. С. Яценка. 4-тє вид. К., 2005. 23. Див., напр.: Панов Н. Н. Средства совершения преступления: понятие и виды // Пробл. законности: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. Х., 2003. Вып. 64. 24. Див., напр.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. Яценко С.С. К., 2005. 25. Див., напр.: архів Золочівського районного суду Львівської обл. за 2001 р.

Надійшла до редакції 19.10.07

В. В. Яременко

ЩОДО ТЕОРЕТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ІНФОРМАЦІЯ»

У сучасних умовах, коли обсяг оперативної інформації збільшується і різко зростають потреби в ній, великого значення для співробітників оперативних підрозділів набуває діяльність по викорістанню ОРІ. У цьому зв'язку особливу роль відіграє проблема підвищення ефективності реалізації ОРІ у боротьбі зі злочинністю. Необхідність вдосконалення даного процесу для оперативних підрозділів обумовлена тим, що значна кількість інформації про зло-

чини, які готуються та скоєні, надходить у ці підрозділи та використовується недостатньо ефективно.

В останні роки опубліковано ряд робіт, що розкривають фундаментальні положення соціальної інформації і керування суспільством, теоретичні зв'язки інформації і права, теорії та практики оперативно-розшукової інформації. У процесі їхніх досліджень досягнуто ряд загально визнаних рішень істотних проблем інформації та її ролі у здійсненні оперативно-розшукової діяльності. Серед закордонних і вітчизняних учених, котрі займалися цією проблемою, можна назвати А. І. Алексеева, В. М. Аتماжитова, О. М. Бандурку, Д. І. Беднякова, І. П. Воробйова, І. І. Великошина, Д. В. Гребельського, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, Г. А. Душейка, Л. Н. Калининича, І. П. Козаченка, В. К. Колпакова, А. Г. Лекаря, В. А. Лукашова, С. С. Овчинського, В. Л. Регульського, В. Г. Самойлова, Г. К. Синилова, О. П. Снігерьова, В. Н. Тищенко, В. П. Хомколова, О. Н. Ярмиша тощо. Разом з тим деякі аспекти названої проблеми дотепер залишаються не розробленими або дискусійними, не всі спірні проблеми вирішені, особливо з урахуванням сучасної ситуації у сфері боротьби зі злочинністю.

Розгляд питань, пов'язаних з оперативно-розшуковою інформацією, мабуть, необхідно почати з контент-аналізу природно-наукової природи інформації.

Термін «інформація» (від лат. *informatio* – роз'яснення, виклад, ознайомлення, уявлення) [1, с. 134] виник у соціальному середовищі і спочатку застосовувався для позначення відомостей, які передаються одними людьми іншим за допомогою голосу, письма чи іншим способом.

Розвиток і удосконалення інформаційних процесів викликав жвавий інтерес науки до категорії «інформація» і призвів до необхідності вивчення її змісту. У зв'язку з цим один із основоположників сучасної кібернетики М. Вінер писав, що інформація – це позначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. Процес одержання і використання інформації є процесом нашого пристосування до випадків зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності в цьому середовищі [2, с. 31].

З розвитком теорії кібернетики, управління, багатьох інших галузей науки поняття інформації стало набувати усе більш глибокого, узагальненого характеру, поширюватися на різні галузі знань, опановуючи усе більше коло явищ навколишнього світу.

Останнім часом у побут широко ввійшли словосполучення «інформаційне поле», «інформаційний вибух», «інформаційна ера», «інформаційна криза» ін. [3, с. 118–130]. Характерною є також зміна змісту, що вкладається в поняття «інформація». Якщо в 50-х роках минулого сторіччя воно визначалося як «повідомлення про

будь-що» [4, с. 695], то останнім часом його значення набуло більш поширеного характеру і усвідомлюється як національний стратегічний ресурс [4, с. 152], аналогічний «єдиній енергетичній системі» [5, с. 129].

Однак нині у поглядах вчених на природу інформації немає єдності, що у певній мірі викликано розходженнями в підході до дослідження поняття інформації з позиції їх професійної діяльності, аналізу сутності цього поняття стосовно природознавства, фізики, теорії зв'язку, соціальних явищ та процесів.

Так, одна група вчених пов'язує інформацію з упорядкованим відображенням, вважаючи, що на цьому шляху стане можливим виробити конкретне, природно-наукове визначення інформації [6, с. 80; 7, с. 60].

Другі ототожнюють її з неоднорідністю розподілу енергії і матерії в просторі і часі [8, с. 24]. Треті висловлюють думку, що категорія «інформація» застосовується лише при розгляді процесів управління [9, с. 149–197; 10, с. 202–211]. Четверті розглядають її з аксіологічних (ціннісних), математичних, алгоритмічних та інших позицій як кількісну міру усунення невизначеності (ентропії), міру організації системи [11, с.27].

Найбільш загальною ознакою усіх видів інформації є те, що вона є однією зі сторін упорядкованого відображення, зміст якої залежить від її функції, історично сформованих уявлень про інформацію в тій чи іншій сфері людської діяльності і науки. При цьому категорія відображення виступає найважливішим методологічним орієнтиром, що допомагає знайти вірні шляхи у різноманітності поняття інформації [12, с. 155].

Процеси відображення, як результат властивості всієї матерії взаємодіяти, існують на всіх ступенях розвитку матеріального світу. У неживій природі результатом взаємодії є сліди (зміни, відбитки), що розуміються як заглиблення, знак, мітка від натиснення, дотику, уціліла частина, що збереглася, залишок будь-чого, зміна фізичного, хімічного або біологічного стану і складу речовини (предмета). Однак, як справедливо зауважує Д. І. Бедняков, якщо в неживій природі відображення обмежується утворенням слідів (зміна відбитків), то ідеальне відображення (на рівні свідомості) характеризується активністю, цілеспрямованістю дії пізнавального суб'єкта, врахуванням результатів відображення в подальшій діяльності [13, с. 24].

Отже, поняття «інформація» має певний управлінський відтінок, управлінський зміст. В. Г. Афанасьєв у зв'язку з цим відзначає, що інформацію становить та частина знання, що використовується для орієнтування, активної дії, управління, тобто з метою збереження якісної специфіки удосконалення і розвитку системи [14, с. 51–52]. Таким чином, загальність властивостей відображення до-

звляє розглядати їх як основу для дослідження характеристик, пізнавальних процесів, здійснюваних суб'єктами управління.

При впливі матеріальних об'єктів (подразників) на органи чуттів у свідомості людини створюється образ цих об'єктів (ідеальна модель), який класифікується як пізнавальний за допомогою таких вироблених тисячолітньою практикою людства логічних категорій, як знак і поняття, певна сукупність яких дає підстави для судження, умовиводу, гіпотези тощо. Інформація при цьому надається у вигляді нерозривної єдності образу, знаку, поняття [13, с. 25].

Процес пізнання об'єктивної дійсності подано у вигляді єдності двох сторін: почуттєвої та сенсорної (відчуття, сприйняття, представлення), раціональної та логічної (поняття, судження). До того ж, членування пізнавального процесу на сприймання та уявлення не означає самостійного існування кожної з названих форм. Усі вони внутрішньо взаємно проникають, утворюючи при цьому складний синтетичний образ [15, с. 24].

Таким чином, процес пізнання є відображенням об'єктивної дійсності у свідомості суб'єкта, який пізнає за допомогою органів чуттів та відчуттів, а інформація є результатом відображення, причому відображення тільки на рівні свідомості, пов'язаного з формуванням відомостей про відбиваний об'єктивний світ. У цьому зв'язку Ф. М. Вольтер відзначає, що матерія мислить відповідно до тонкості її відчуттів, а саме відчуття – це ворота в наші ідеї [16, с. 119].

Для розуміння сутності інформації особливо важливим є розкриття трьох основних її аспектів: синтаксичного, семантичного і прагматичного [17, с. 166].

Синтаксична сторона інформації характеризує внутрішню структуру, ступінь організованості об'єкта (системи). Кількість інформації математично тотожна ентропії того чи іншого об'єкта, взятого зі зворотним знаком.

Ентропія характеризує межі хаотичності, невпорядкованості системи. Отже, інформація може бути подана як негативна ентропія системи. Іншими словами, будь-яка система містить стільки інформації, скільки її необхідно було б внести до системи, щоб остання могла перейти від первісного безладного стану в стан певної організованості [18, с. 38–40].

Інформація і ентропія – динамічні характеристики взаємодії (спілкування) зі споживачем – діалектично пов'язані в просторі і часі. Збільшення інформації супроводжується зменшенням ентропії і навпаки [11, с. 29–30]. Відповідно до положень кібернетики інформація – це міра організованості, а ентропія – міра дезорганізації системи [19, с. 15–18].

З погляду теорії семантики інформація повинна мати визначений зміст. Змістовне значення слова «інформація» охоплює в най-

загальнішому вигляді зведення, які сприймаються людиною, про навколишній світ та процеси, що протікають у ньому, а також повідомлення, що інформують про стан речей, про стан будь-чого [20, с. 205]. Інакше кажучи, семантична інформація – продукт інтелектуальної діяльності [5, с. 15].

Прагматичний аспект інформації характеризує її здатність впливати на процеси управління, тобто вказує на її цінність [21, с. 136]. Прагматичний стан інформації припускає ряд притаманних їй властивостей (показників). Як відзначає Г. Г. Воробйов, інформація може бути корисною і даремною. У зв'язку з тим, що визначеної межі між цими поняттями нема, слід мати на увазі ступінь корисності стосовно недоліків конкретної інформаційної системи (працівника, установи), ступеня відповідності поставленої мети.

Властивість повноти показує співвідношення між наявною інформацією і всією корисною інформацією.

Вірогідність інформації визначає ступінь відповідності істині, властивість, що зменшується зі зменшенням повноти.

Новизна – властивість інформації, що визначає відносну кількість придатної для використання інформації.

Цінність інформації відображає її важливість, що оцінюється на основі співвідношення таких параметрів, як корисність, повнота, вірогідність і новизна [5, с. 16–18].

В останні роки особливого значення набуває вивчення питань функціонування інформації у соціальних системах. Під соціальною інформацією розуміються знання, повідомлення, зведення про соціальну систему, а також про системи природи у тій мірі, у якій вони використовуються суспільством та залучені в громадське життя [22, с. 238].

Механізми соціального управління виконують своє призначення тому, що найважливішу приналежність становлять інформаційні процеси [23, с. 371]. Таким чином, інформація виступає тим фактором, що забезпечує існування системи і управління в ній. Тому будь-які її дослідження проходять через пізнання управлінських систем, у яких вона циркулює.

Соціальна інформація вміщує такі властивості, як: правдивість, вірогідність, повнота, глибина, точність, переконливість, доказовість, новизна, ефективність, оптимальність, оперативність, надійність, виразність [24, с. 222]. Вона включає у свою структуру окремі види, у тому числі і правової інформації, що відображає окрему, специфічну сферу суспільних відносин, а саме тих, які пов'язані з правом, законом, нормою.

До ознак (властивостей) інформації, які мають значення для права, юридична наука відносить: самостійність інформації відносно свого носія; можливість багаторазового використання однієї і тієї ж інформації; невичерпність при споживанні; збереження на

певному відрізку часу; здатність до накопичення; кількісну визначеність; системність інформації [25, с. 19].

Отже, інформація може бути соціальною, правовою, науковою, технічною, політичною та іншою [26]. Вона не тільки органічно відповідає тому чи іншому виду людської діяльності, але виконує стосовно неї активну службову роль: одержати повідомлення із зовнішнього світу, усунути невизначеність, знайти зв'язок між фактами, подіями, а також створити прямий і зворотний зв'язок між керуючими елементами різних систем.

Усі ці функції притаманні й оперативно-розшуковій інформації, хоча вона дуже специфічна за цільовим призначенням, прийомами і методами одержання та режимом використання.

Як відзначає С. С. Овчинський, оперативно-розшукова інформація містить практично необмежену кількість різновидів фактів, явищ, подій, характеристик. Такий її стан пояснюється не тільки тим, що злочини можуть відбуватися в багатьох сферах суспільного життя на ґрунті випадкових чи таких, які закономірно виникають, відносин між людьми, але і характеризуватися різноманіттям мотивів. Зміст оперативно-розшукової інформації відзначається широкою гамою відомостей, що характеризують оперативну обстановку, основні сили, засоби та методи ОРД, оцінки результатів їх використання [27, с. 12].

Самостійно поняття «оперативно-розшукова інформація» стало вживатися в спеціальній літературі і нормативно-правових актах лише в 70-ті роки ХХ ст. [28, с. 135]. У цей час в оперативно-розшуковій діяльності почали виділятися етапи, пов'язані зі збором ОІ. Так, В. О. Лукашов, розглядаючи ОРД як системний об'єкт, поряд з оперативно-розшуковою, агентурно-оперативною і оперативно-технічною підсистемами оперативно-тактичного рівня ОРД виділив інформаційно-розшукову підсистему, відзначивши, що дослідження функціональних особливостей їх взаємодії покликано забезпечувати оптимізацію функціонування системи оперативно-розшукової діяльності в цілому [29, с. 30–35].

Системний підхід був підтриманий фахівцями і використовується дотепер у теорії ОРД, де оперативно-розшукова інформація виступає як різноманітність окремо досліджуваних підсистем системи ОРД у цілому [30, с. 15].

За останні роки дослідниками було приділено значну увагу теоретичному осмисленню поняття та сутності ОІ. Проведені нами дослідження показують, що оперативно-розшукова інформація, будучи похідною від оперативно-розшукової діяльності, володіє властивими тільки їй рисами:

- специфікою даних, що підлягають пошуку, збору, обробці і використанню;
- особливостями джерел виникнення;

- специфікою проходження від джерел до споживача;
- особливостями обробки, використання і правового регулювання;
- специфікою суб'єкта отримання;
- здатністю об'єктивно відображати реальні факти, явища (процеси), обставини, що мають значення для боротьби зі злочинністю.

Підсумовуючи викладене, ми вважаємо, що оперативно-розшукова інформація – це різноманітні фактичні дані, отримані суб'єктом системи ОРД за допомогою управління її силами, засобами, методами, обсяг і зміст яких усуває невизначеність і забезпечує функціонування даної системи у вирішенні завдань, що стоять перед оперативними підрозділами ОВС у боротьбі зі злочинністю.

Список літератури: 1. Философский словарь. М., 1991. 2. Винер Н. Кибернетика и общество. М., 1958. 3. Суханов А. П. Мир информации (история и перспективы). М., 1986. 4. Энциклопедический словарь. М., 1953. Т. 1. 5. Воробьев Г. Г. Твоя информационная культура. М., 1988. 6. Тарасенко Ф. П. К определению понятия «информация» в кибернетике // Вопросы философии. 1963. № 3. 7. Новик Н. Б. Кибернетика. Философские и социологические проблемы. М., 1978. 8. Акчури И. А. Теория элементарных частиц и теория информации // Философские проблемы физики элементарных частиц. М., 1978. 9. Павлов Т. Д. Информация, отражение, творчество // Теория отражения и современная наука. М., 1966. 10. Украинцев Б. С., Платонов Г. В. Проблемы отражения в свете современной науки // Теория отражения и современная наука. М., 1966. 11. Свириденко С. С. Современные информационные технологии. М., 1989. 12. Афанасьев В. Г., Уреул А. Д. О сущности, видах, свойствах и функциях социальной информации // Научное управление обществом. Вып. № 11. М., 1977. 13. Бедняков Д. И. Непроцессуальная информация и расследование преступлений. М., 1991. 14. Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. М., 1975. 15. Коршунов А. М., Мантанов В. В. Теория отражения и эвристическая роль знаков. М., 1974. 16. Вольтер Ф. М. Философские сочинение. М., 1989. 17. Философский словарь. М., 1991. 18. Осипов Ю. М. Опыт философии хозяйства. М., 1990. 19. Михайловская И. Б., Алиев М. М. Информация в процессе целеполагания // Интенсификация информационного обеспечения управления в ОВД. М., 1992. 20. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М., 1987. 21. Белкин Р. С. Криминалистика. М., 2001. 22. Афанасьев В. Г. Системность и общество. М., 1980. 23. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание, управление. М., 1981. 24. Философский энциклопедический словарь. М., 1989. 25. Венгеров А. Б. Право и информация в условиях автоматизации управления: теоретические вопросы. М., 1978. 26. Закон України «Про інформацію» // ВВР України. 1992. № 48. Ст.650. 27. Овчинский С. С. Оперативно-розсыкная информация. Проблемы теории и практики. М., 1976. 28. Синилов Г. К. Основы оперативно-розсыкной деятельности советской милиции. М., 1975. 29. Лукашов В. А. Оперативно-розсыкная деятельность органов внутренних дел: Введение в курс. К., 1976. 30. Тищенко В. Н. Теоретические основы и проблемы совершенствования информационного обеспечения аппаратов уголовного розыска оперативно-розсыкной информацией. М., 1980.

Надійшла до редколегії 02.11.07

О. М. Храмцов

ПОГРОЗА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ (ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ)

Найбільш поширеним проявом кримінального психічного насильства є погроза. Незважаючи на велику кількість наукових праць, які присвячені кримінальному караням погрозам, немає єдності ду-